

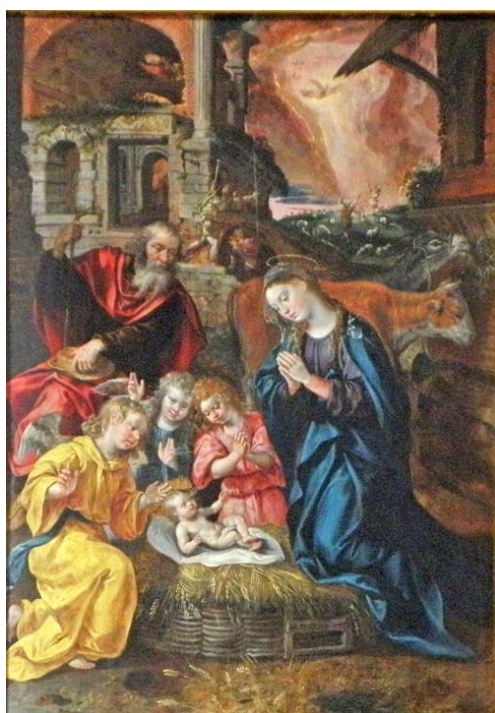
DE GEBOORTE VAN JEZUS

Inhoud

p. 1-4 Voorstellingen van de Geboorte van Jezus in de Kathedraal

p. 5-11 [De geboorte van Jezus](#), uit *Het kerstverhaal in beeld en verbeelding. Kijken naar tradities in de iconografie*, E.H. Rudi Mannaerts.

De Geboorte van Christus, 1577, Maarten de Vos (1532-1603)

Het Goddelijke Kind ligt op een witte doek boven op een rieten bed bedekt met stro met mooi uitgewerkte halmen. Het kijkt eerder atypisch voor een pasgeborene recht in de ogen van Zijn moeder, Maria, die in opvallende hemelsblauwe kledij, niet iconografisch rechts van het bedje knielt maar wel vooraan bij Jezus voetjes.

Rondom het Kind staan nog niet de **herders** maar wel 3 schattige engeltjes die Jezus vol bewondering toelachen. **Jozef** zit wat op de achtergrond, hij houdt de reisstaf in de rechterhand en de hoed in de schoot. Hij heeft geen **nimbus**, in tegenstelling tot Maria, die een fijn gouden aureool draagt, een haast symbolische krans, en Jezus met een zilveren en gouden stralenkrans om het hoofd.

De **ezel** eet uit de voederbak achteraan “*een ezel (kent) de krib van zijn meester*” (Jes.1,3). De **os** kijkt weg van het gebeuren, niet naar zijn meester, hij kent immers zijn meester. Op de achtergrond verkondigen **engelen** in een vurig goddelijk licht de geboorte aan een groep juichende herders in een idyllisch landschap.

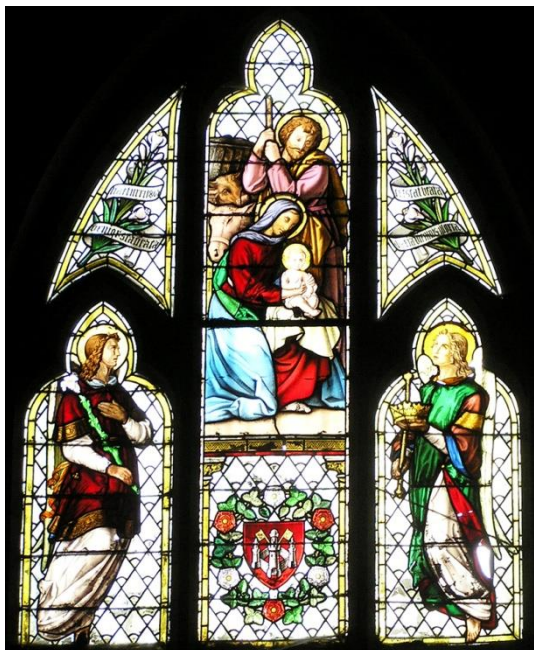
De **ruïne** links bovenaan verwijst naar de vergane glorie van het Koningshuis van David. Het contrasteert sterk met de nieuwe tijd die vooraan in beeld is gebracht. In het **reliëf** van de ruïne is een liggende naakte vrouw weergegeven (Venus?) en enkele naakte figuurtjes. Sommigen zien hierin een symbool voor het heidendom en de onzuivere liefde en dit in tegenstelling tot de goddelijke liefde waaruit Christus geboren is. Maar waarschijnlijk is het eerder een **decoratief** element dat past bij de antieke pilasters.

Het schilderijtje is gesigneerd en gedateerd op de kribbe: *M.D.Vos F.1577*. De renaissance-invloed blijkt duidelijk uit de verwijzingen naar het antieke, de levendige houdingen en de realistisch weergegeven personages. De hand van de schilder is ook onmiskenbaar in het zo typische Maarten de Vos-gezicht van Maria.

Het liturgisch jaar. De geboorte van Jezus.

Toerismepastoraal Antwerpen vzw
info@topa.be
www.topa.be

**'De geboorte van Christus', 1865, Richard Berns?,
glasraam, noordelijk zijportaal**

Het centrale raampje toont het 'pasgeboren' Kind op de schoot van Maria. Achter hen kijkt Jozef toe. Hij steunt zwaar op zijn wandelstok. Helemaal op de achtergrond staan de os, dicht bij zijn meester en de ezel, die weliswaar niet bij een ruif staat (plaatsgebrek?)

De hoofdpersonages dragen een gouden aureool zoals gebruikelijk in de neogotiek. Het aureool van Jezus is wel doortekend met een kruisvorm.

Twee opvallende zwevende **engelen** dragen de **attributen van Maria**, de lelie van haar zuiverheid, en de scepter en kroon als koningin van de hemel.

Dat het om attributen van Maria gaat en niet van het Kind bevestigen ook de Latijnse teksten op de

banderollen bovenaan verweven tussen lelies. Ze verwijzen naar het herstel van de toren in de 19de eeuw na de franse overheersing (vrije vertaling) *moge de glorie van de gelukzalige Maagd Maria groeien sinds deze toren in 1865 op gepaste wijze werd hersteld.*

Het glasraam was een schenking van de Stad Antwerpen. Daarnaast verwijst het stadswapen. Het raam is gerestaureerd door het atelier Stalins-Janssens na de Corvillainramp van 1889.

**Retabel met “Het leven van Sint Jozef”, 1871,
Jean-Baptist de Boeck (1826-1902) en Jean-Baptist van Wint (1835-1906)
Sint-Jozefkapel**

Dit prachtige neogotische retabel in gepolychromeerd eikenhout met gepatineerd verguldsel geeft 7 episodien weer uit het leven van Sint-Jozef. Aan de linkerkant, boven het huwelijk van Jozef en Maria, is de geboorte van Jezus gebeeldhouwd.

De voorstelling is weinig realistisch. Het interieur is een tot stal omgebouwde kerk. Het grote gotische raam staat symbool voor het Nieuwe Verbond, belichaamd door Christus. Het is een bron van licht. De 4 romaanse rondboograampjes verwijzen naar het Oude Verbond. Zij geven uit op duisternis. Het verval van het Huis van David wordt ook voorzichtig weergegeven door de steen die onder de raampjes uit de muur valt.

Beide ouders zijn gekleed in goudkleurige gewaden met rode voering of rode afboording. Ze knielen in aanbidding bij de Boreling, die eerder ongewoon, vooraan op een donker matje op de grond ligt en niet op het traditionele stro of gewikkeld in (witte) doeken.

Terwijl de ezel uit de ruif eet kijkt de os wat weg van het toneel.

Overigens zoals vroeger gebruikelijk op het toneel houdt Jozef een brandende kaars vast. Dit geeft duidelijk aan dat het nacht is.

Twee lieve engelen tonen op de banderol wel de tekst ‘*Gloria in excelsis deo*’ maar aan zingen zijn ze nog niet toe.

Het liturgisch jaar. De geboorte van Jezus.

Toerismepastoraal Antwerpen vzw
info@topa.be
www.topa.be

De geboorte van Jezus met aanbedding van de engelen, 19de eeuw

Karel Geerts (1807?-1855), koorgestoelte.

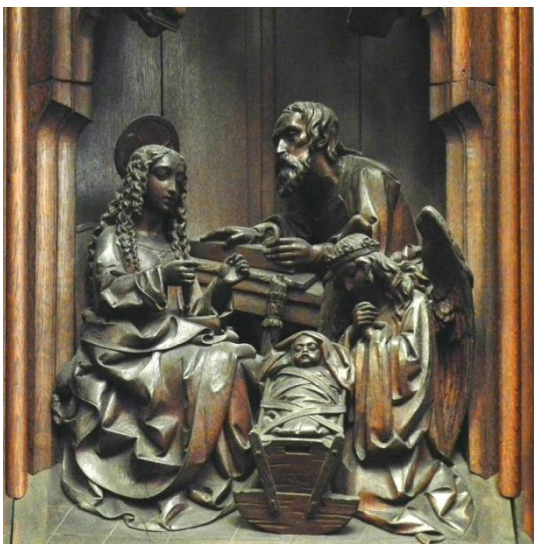

Het 5de tafereel aan de epistelzijde van het neogotische koorgestoelte, na het Bezoek van Maria aan Elisabet, is een minder klassieke voorstelling van de geboorte. Het wordt wel 'Geboorte' genoemd maar de traditionele figuren zoals Jozef, de os en de ezel, of het gekende interieur met stalkenmerken zijn totaal afwezig.

Maria zetelt op een hoge gotische troon en houdt het slapende Kind dat in een lang hemdje gekleed is, op de schoot. Jezus houdt in zijn rechterhandje een vrucht, waarschijnlijk een appel die dan verwijst naar de zondeval en naar het Heil, de bevrijding van de zonde, dat door Jezus' geboorte verwacht wordt.

Drie engelen aanbidden het goddelijke Kind.

Ook weinig 'orthodox' is de voorstelling van het 10de tafereel. Het geeft een beetje de indruk van een familietafereel kort na de geboorte. Jezus ligt hier immers als kleine baby vastgeriemd in een houten schommelwiegje.

Het is nochtans een tafereel dat de '**Heilige Familie te Nazareth**' genoemd wordt. Het speelt zich af in de werkplaats van Jozef. Hij is achter het hoofdje van het Kind bezig met zijn timmergerei, de schaaf.

In de volgorde op het koorgestoelte komt het na de besnijdenis, de aanbedding door de Koningen, de opdracht in de tempel én de vlucht naar Egypte. Het is dan eerder verbazend een pasgeborene te verwachten. Gewoonlijk komt op voorstellingen van de familie in de werkplaats Jezus voor als knaap die in de leer is bij zijn vader.

Redactie en foto's: Jan Vanes

Het liturgisch jaar. De geboorte van Jezus.

Toerismepastoraal Antwerpen vzw
info@topa.be
www.topa.be

HET KERSTVERHAAL IN BEELD EN VERBEELDING

Kijken naar tradities in de iconografie

E.H. Rudi Mannaerts

De geboorte van Jezus

Waar komt de geboorte voor in de Bijbel?

In het **Nieuwe Testament** komt het verhaal van de geboorte van Jezus voor bij Lucas (Lc.2,1-7)

1 In die dagen kwam er een besluit van keizer Augustus, dat er een volkstelling moest gehouden worden in heel zijn rijk. 2 Deze volkstelling had voor het eerst plaats toen Quirinius landvoogd van Syrië was. 3 Allen gingen op reis, ieder naar zijn eigen stad om zich te laten inschrijven.

4 Ook Jozef trok op en omdat hij behoorde tot het huis en geslacht van David, ging hij van Galilea uit de stad Nazaret naar Judea, naar de stad van David, Betlehem geheten, 5 om zich te laten inschrijven, samen met Maria, zijn verloofde, die zwanger was.

6 Terwijl zij daar verbleven, brak het uur aan waarop zij moest bevallen; 7 zij bracht haar zoon ter wereld, haar eerstgeborene, wikkelde Hem in doeken en legde Hem neer in een voederbak, omdat er voor hen geen plaats was in de herberg.

Waarom is deze feestdag op 25 december?

In de eerste drie eeuwen kende de christenheid geen jaarlijkse feesten, tenzij Pasen. Pas in de 4de eeuw begon men in Rome op 24 december het feest van de geboorte van Christus te vieren. Iets eerder zette in het Oosten en in sommige streken van het Westen 6 januari zich door als feest van de openbaring van Christus (de Epifanie).

Het bijbelverhaal vermeldt niets over de datum. In tegenstelling tot Pasen en Pinksteren heeft Kerstmis ook geen aanknopingspunt in de joodse feestkalender. De oudste gegevens over de viering van Christus' geboortefeest op de datum van 25 december dateren uit de 4de eeuw. In Rome werd het ingevoerd in samenhang met of als tegenhanger van het heidense feest van de zegevierende zonnegod, d.i. de onoverwinnelijke zon die vanaf 21 december opnieuw zijn glorievolle opgang begint. Dat zonnewendefeest werd bovendien later nog verbonden met een cultus ter ere van de regerende Romeinse keizer. Als reactie daartegen begonnen de christenen in Rome op die dag de geboorte te vieren van "**Christus, een licht voor de volkeren**" (Lc.2,32), "de Opgaande Zon" (Lc.1,78). Het kerkelijke feest volgt dan ook niet het maanjaar, zoals Pasen, maar het zonnejaar, en heeft dus een vaste datum.

Vanuit Rome verspreidde het feest zich geleidelijk in de landen van de westerse christenheid. Andere gegevens spreken over een viering van Jezus' geboorte in mei of april. Maar ook die dateringen zijn duidelijk het product van theologische speculaties en missen elke historische grond.

Het liturgisch jaar. De geboorte van Jezus.

Toerismepastoraal Antwerpen vzw

info@topa.be

www.topa.be

Dat alles toont dat de vroege kerk geen bijzondere interesse heeft gehad voor de exacte geboortedatum van Jezus, zelfs indien ze die zou gekend hebben. Het toont ook dat het de kerk van de 4de eeuw, bij het instellen van het geboortefeest, vooral te doen was om de blijvende betekenis van Jezus' geboorte voor elke christen, veel meer dan om een historisch juiste datum. Het gaat immers om de kern van ons christelijk geloof: God die in Jezus mens is geworden.

De gelovige weet zich dankbaar en blij rechtstreeks door het evangeliewoord aangesproken: "*Heden is voor ú een Redder geboren...*". En hij weet dat 'heden' niet beperkt is tot die vermeende kerstdag 25 december anno 1.

Wat betekent de naam 'kerstmis'?

De **benaming 'kerstmis'** duidt op de bijzondere mis (eucharistieviering) bij het vieren van Christus' geboorte, de **Christus'mis**, in het Engels: **Christmas**.

Om de **uitspraak** wat te vergemakkelijken heeft men niet alleen de dubbele 's'-klank, voorafgegaan door een klinker, 'verenkelvoudigd'; men is bovendien overgegaan tot een **metathesis**: de medeklinker 'r' is tot achter de volgende klinker versprongen, zodat men gemakkelijk begon te spreken van 'kerst'-mis. Diezelfde letterverspringing vind je terug bij bv. 'kerstekind' i.p.v. het Christuskind; kerstenen / christianiseren, Kirsten / Kristine.

Een Frans '**kerstlied**', ook in het Nederlands 'noël' genoemd, is afgeleid van het Franse 'Noël' (Kerstmis), in het oudfrans 'nouel', 'nael', dat dan weer afstamt van het Latijnse 'dies natalis': geboortedag (van Christus); natus: geboren, verl. deelw. v. nasci, geboren worden. Het Italiaans en andere Romaanse talen hebben dezelfde stam.

(tussen haakjes: toen Vasco da Gama een gebied ontdekte op kerstdag 1497 noemde hij het 'Terra Natalis', afgekort 'Natal')

De devotie: de kerstkribbe of het kerststalletje

De allereerste voorganger van 'het kerststalleke' of 'het kribbeke' is de verering van **de geboortegrot** zelf **te Betlehem**. De Griekse kerkschrijver Origines (ca.185-254) bericht reeds over pelgrims, die tijdens hun reis naar de plaats van het Heilig Gebeuren deze plaats bezoeken. Reeds in de eerste jaren van onze christelijke jaartelling zijn talrijke bedevaartgangers bekend die de armelijke kribbe rijkelijk opsmukken. Het gebruik gaat dus terug tot in de tijd van de oude kerk.

In de middeleeuwen wordt het kerkelijk feest enkel uitgebeeld door het opstellen van een **kribbetrog** in een kerkgebouw. Het bleef bij de uitbeelding van het lieve 'Kerstekind'. In de middeleeuwen en tot in de 16de eeuw wordt op het altaar een **wiegje** geplaatst met daarin een kerstekind-popje dat buiten de officiële diensten onder gezangen gewiegd wordt. (Museum Mayer van den Bergh, verguld en gepolychromeerd, Brabant, 15de-eeuw)

Eigenlijke '**kerststallen**' komen pas op in de 13de eeuw, wanneer overal de belangstelling voor historische (en menselijke) details van het Jezusverhaal toeneemt en leidt tot nieuwe vormen van devotie. Tot ver in de 19de eeuw gold de heilige **Franciscus van Assisi** als de 'uitvinder' van de kerstkribbe. Alleszins wist hij de kerststallentraditie een bijzondere stimulans te geven door in het

Het liturgisch jaar. De geboorte van Jezus.

Toerismepastoraal Antwerpen vzw

info@topa.be

www.topa.be

jaar 1223 in het woud van Greccio de 'kerst-mis' te vieren in een natuurlijk decor met levensgrote figuren: een kribbe-viering. Uit een voedertrog bouwt hij een houten kribbe op en voor de kerstpreek brengt hij een levende os en ezel mee. Franciscus wil op die manier de kerstliturgie alleszins aanschouwelijker maken. Nieuw daarbij is de idee de armzalige kribbe in een landschapsomgeving in volle werkelijkheid op te stellen. Franciscus voegt er niet alleen de dieren bij, hij verplaatst de liturgie naar de vrije natuur om de herdenking van de geboortenacht voor de geest te roepen. In de daaropvolgende tijden vieren de volgelingen van de Franciscaner orde ieder jaar het kerstfeest in de door hun orde stichter gevestigde vorm. (Bieritz, p.180)

Meer en meer komt het gebruik in voege. In de 16de eeuw neemt het aantal kerststalletjes in de kerken snel toe.

Vanaf de 18de eeuw worden ze ook opgenomen onder de gebruiken binnen het gezinsleven, althans van de gegoeden. Ze zijn zeer geliefd de kerstkribben en kerststallen - afbeeldingen van het Christuskind in de kribbe, zijn ouders, de engelen, herders en 'koningen' en ook de dieren, die door de speelse fantasie worden toegevoegd. Naast de aristocratisch geklede Napolitaanse kerstbeelden en -stallen, zijn vooral de meer volkse Provençaalse kerststallen bekend met veelkleurig beschilderde terracotta beeldjes van alle lagen van de dorpsbevolking, alias 'des santons'. De massaproductie sinds begin 20ste eeuw, in plaaster, nadien in plastic, maakt een kerststalletje mogelijk in ieder gelovig huisgezin.

Hoe wordt de geboorte in beeld gebracht?

Soms wordt de **volkstelling** van keizer Augustus (Lc.2,1-2) in beeld gebracht samen met de reis, aankomst van Jozef en Maria in Bethlehem (P. Brueghel, 1566, Brussel, KMSK).

Maar de meeste aandacht gaat naar de **boreling Jezus**. In de oudste traditie ligt Maria te bed en het Kindje naast zich of op een altaar (13de eeuw), meer verlevendigd (14de eeuw).

Nadien ligt Jezus in of vóór de kribbe, eerbiedig geflankeerd door **Maria en Jozef**. Jozef stelt zich vragen omtrent de geboorte van dit Goddelijke Kind. Twee lastdieren, **os en ezel**, staan erbij. **Hemels licht** straalt vanuit de hemel of vanuit het Kind zelf.

Het Christuskind

- als **pasgeboren** baby, met blond krulhaar;
- **in doeken gewikkeld**: "*wikkelde Hem in doeken*" (v.7b). In feite bestonden deze windsels uit een hemdje, een mutsje en een zwachtel van 10 cm breed en 6 m lang, waarmee beentjes en armpjes tegen het lichaam gestrekt werden opdat de ledematen mooi recht zouden groeien (aldus ook de Talmudische geneeskunde: verzorging (cfr. Ez.16,4)). Het kind 'in doeken gewikkeld' is ook een joods gebruik waaruit blijkt dat de vader het kind erkent als zijn kind;
- **of naakt**: pasgeboren, hulpeloosheid, armoede;
- **het ligt**: nabij de kribbe / op een met stro (en tarwe) gevulde kribbe of mand, bedekt met een wit lakendoek / in een ruif gevuld met hooi: "*zij legde Hem neer in een voedertrog*" (v.7c);
- het ligt naakt, omgeven door een lichtkrans op een doek **op de grond**, vóór de kribbe / op een bussel stro op de grond / op een pand van de mantel van Maria: niet vermeld in de bijbel, wél in het visioen van de heilige Birgitta van Zweden (1303-1373);
- de ogen gericht op Zijn moeder, wijst met de rechterhand naar haar: de unieke band;
- ligt centraal; in het middelpunt van de vluchtlijnen: staat in het middelpunt van de belangstelling;

Het liturgisch jaar. De geboorte van Jezus.

Toerismepastoraal Antwerpen vzw
info@topa.be
www.topa.be

- het Kind vormt een **lichtpunt**, hetzij:
 - o omdat hemels licht neervalt op het Jezuskind: Hij is een geschenk uit de hemel, de Zoon van God;
 - o omdat Zijn hoofd omgeven wordt door een (ring-)aureool / stralenkrans: verduidelijkt Zijn identiteit als Zoon van God;
 - o door de **lichtstraling** in heel het tafereel die komt vanuit het Jezuskind zelf en niet (zozeer) van de maan of een andere lichtbron zoals een fakkel of lantaarn: Jezus is het Licht van de volkeren, cfr. de proloog van het Johannes-evangelie: *“En het Licht schijnt in de duisternis”* (Joh.1,5), die gelezen wordt in de dagmis van Kerstmis.

Door de voorstelling van licht wordt het kersttafereel tot een echte (kerst-)nacht geënceneerd.

De meest monumentale uitbeelding van de komst van Jezus in ons leven als ‘het Licht van de wereld’ blijft wel de zonsopgang in het oosten achter de **gekleurde ramen van de apsis in de gotische kerken!!!** (Een intens licht dat je niet direct verwacht van een ‘kerstekind’...)

Maria

- jonge vrouw, lang haar
- blauw en witte of rood en blauwe kledij, een eenvoudige, witte hoofddoek
- een (ring-)aureool, stralenkrans: heilig, d.w.z. zij laat God volledig toe in haar leven
- liggend in een bed, op de voorgrond (volgens de oudere Byzantijnse traditie)
- flankeert Jezus aan diens rechterzijde / zit vóór Hem: op **de ereplaats** t.o.v. Jezus
- knielt vóór het Kind neer: volgens het legendarische visioen van de heilige Birgitta van Zweden (1303-1373): eerbied en aanbidding
- gevouwen handen: in aanbidding voor Gods Zoon
- heft een tipje op van het doek waar het naakte Kind in ligt: illustreert niet vers 7b (*“wikkelde Hem in doeken”*), maar wél de wil van de fiere moeder om haar Kind te tonen aan alle bezoekers, zowel aan de herders ín het schilderij als aan de toeschouwers erbuiten.

Jozef

- oudere man, donkerbruin (of grijs) (lang) hoofdhaar en baard;
- donkere kledij zoals purper, rood, bruin: minder opvallend om de aandacht van de toeschouwer niet van Maria en het Kind af te leiden;
- een **reisstaf** in de hand: heeft een lange voetreis achter de rug van Nazareth in Galilea naar Betlehem in Judea; terwijl zijn hoogzwangere echtgenote op de ezel zat, heeft hij het lastdier geleid;
- een bloeiende staf in de hand: de legendarische uitverkiezing als echtgenoot van Maria
- een soort bidsnoer in de hand: vroom
- flankeert Jezus: ofwel links t.o.v. Jezus (vaak rechts voor de toeschouwer) / juist achter de kribbe / of alleszins een weinig ter zijde, soms letterlijk op de achtergrond: op een **minder eervolle plaats** dan Maria die de echte moeder is, terwijl Jozef slechts als voedstervader van Gods Zoon op de figuurlijke achtergrond staat;
- staat er **verwonderd** bij / buigt zich naar het Kind; houdt een open hand op in de richting van het Kind: stelt zich vragen omtrent (de geboorte van) dit Kind, immers hij verkeert nog in twijfel omtrent de conceptie van dit Goddelijke Kind bij zijn echtgenote Maria (cfr. Mt.1,18-25).
- houdt een **brandende kaars** in de rechterhand (Vlaamse Primitieven): volgens het legendarische visioen van de heilige Birgitta van Zweden (1303-1373) en/of uit de middeleeuwse toneeltraditie als tijdsaanduiding van de nacht (Lc.2,8). Later wordt de kaars gevat in een lantaarn;
- heeft zijn **sandalen** uitgetrokken: indachtig Gods mededeling tot Mozes *“Komt niet dichterbij en doe uw sandalen uit, want de plaats waar gij staat is heilige grond”* (Ex.3,5);

Het liturgisch jaar. De geboorte van Jezus.

Toerismepastoraal Antwerpen vzw

info@topa.be

www.topa.be

- eerbiedig geknield: in aanbidding voor Gods Zoon;
- bereidt een maaltijd (late middeleeuwen).

De engelen

- in haar legendarische visioen hoorde de heilige Birgitta van Zweden (1303-1373) de engelen zingen: sindsdien een belangrijkere rol in het kersttafereel;
- gele, blauwe en roze kledij: feestelijke kleuren;
- een schare engelen zweeft boven de kribbe
 - o één of meerdere houden (samen) een **banderol** met de tekst van Lc.2,14 volgens de vulgaat-vertaling; hetzij meestal beperkt tot "Gloria in excelsis Deo" (Eer aan God in den hoge), hetzij soms geheel, met het vervolg: "et in terra pax hominibus bonae voluntatis" (en op aarde vrede onder de mensen van goede wil) (doch vanuit de meer getrouwe vertaling uit het Grieks: "aan de mensen die Hij lief heeft");
 - o **zingend en musicerend**: vreugde alom voor de pasgeboren Redder van de wereld.
- engelen scharen zich rond het Christuskind: vol bewondering. Ze knielen neer / geknield: in aanbidding

God de Vader

Jezus' komst onder de mensen is Zijn initiatief, daarom

- in het bovenste register, de hemel, een andere dimensie dan die van deze zichtbare wereld;
- tiara en globe: Heer van het heelal, van al wat leeft;
- **zegenend**: Hij staat er achter; Hij is Zijn Zoon nabij.

De Heilige Geest

- soms zweeft te midden van de engelen de zinnebeeldige duif van de H.Geest over het kerstgebeuren.

De vroedvrouwen

- beklemtonen dat Jezus "waarachtig mens" is, aldus de geloofsbelijdenis (concilie van Nicea);
- apocrief gegeven (in het **proto-evangelie van Jacobus**, 2de eeuw); later opgenomen in de Legenda Aurea

Het verhaal van de ongelovige vroedvrouw:

Vóór de geboorte gaat Jozef op zoek naar een vroedvrouw. Wanneer hij met de vroedvrouw Zelomi terugkomt is het Kind reeds geboren. Zelomi is overweldigd door het oogverblindende licht uit de grot maar zij overwint haar angst en erkent dat Maria als maagd heeft gebaard en ook dat 'geen enkele bevlekking gekomen is over Hem die geboren is'.

Maar anders vergaat het de vroedvrouw Salome die door Zelomi over deze bijzondere geboorte ingelicht wordt. Zij wil Maria onderzoeken maar wanneer ze de hand uitsteekt verschrompelt deze en ze weet zich door God gestraft voor haar ongeloof en bidt om vergeving. Terstond verschijnt een engel die haar gebiedt Jezus te aanbidden en aan te raken. Wanneer ze dit gedaan heeft merkt ze dat haar hand genezen is.

Het liturgisch jaar. De geboorte van Jezus.

Toerismepastoraal Antwerpen vzw
info@topa.be
www.topa.be

Dieren in de stal: In de kunst: vanaf de 4de eeuw: sarcofaag in de catacomben

De ezel en de os:

- noch het ene noch het andere lastdier staan in de bijbel. Wie meent dat Franciscus van Assisi in 1223 eerder toevallig een rund en een ezel benut heeft voor zijn kerstkribbe, heeft het mis voor. Voor de betekenis van de aanwezigheid van beide dieren bij de kribbe verwijzen oude bronnen naar teksten van de profeten Habakuk en Jesaja.
- de **profeet Habakuk** beschrijft het komende oordeel van God over de goddelozen, maar wijst ook op de redding van de rechtvaardigen. In dat verband vermeldt de tekst van de Griekse vertaling van het Oude Testament, bij Habakuk 3,2: *“Tussen twee dieren wordt U gekend”*, een tekst die door latere bijbelvertalingen niet is overgenomen.
- van groter belang is de joodse **profeet Jesaja**: *“Een rund kent zijn eigenaar en een ezel de krib van zijn meester, maar Israël heeft geen begrip, mijn volk geen inzicht”* (Jes.1,3).
- In de 4de eeuw legt kerkvader Gregorius van Nyssa de tekst allegorisch uit:
 - o **de os** draagt het juk van de joodse wet, hij vertegenwoordigt het jodendom;
 - o **de ezel** draagt de last van de afgoderij, hij vertegenwoordigt het heidendom;
 - o **het kind** in de kribbe is in staat te bevrijden van het juk van de wet en van de last van de afgoderij.
- een meer praktische reden die de aanwezigheid van beide dieren aannemelijk maakt is dat zij zorgen voor **lichaamswarmte**. Was de woonkamer in de Kempische hoevens ook niet gelegen vlak naast of boven de beestenstal?

De voorstellingen: de os en de ezel

- dat is **schorremorie**, het kleine simpele volk. Het klinkt in het Hebreeuws als *‘sjorremchamorrin’*, en daar is ons Nederlands woord voor ‘gespuis’, ‘uitschot’ van afgeleid; ezels en runderen, *“schorremorrie”*; alleen het schorremorrie heeft Hem herkend: de herders;
- komen van achter naar voor kijken / liggen vooraan neer en kijken deels naar achter
- zijn netjes parallel opgesteld: de ene links, de andere rechts achter de kribbe: **ze flankeren hun ‘Meester’**;
- richten hun blik naar het Kind: ze herkennen hun Meester / ze kijken in andere richtingen: tonen weinig belangstelling voor het kerstgebeuren;

De ezel

- het lastdier, zo wordt aangenomen, heeft de Messias al gedragen voor zijn geboorte, toen Jozef en Maria op weg waren naar de stad van David; en straks zal hij Jezus opnieuw moeten dragen, op de vlucht naar Egypte. Later, meer dan dertig jaar later, heeft een ezel Jezus ook weer uit het leven weggedragen, op Palmzondag, toen ze de Messias als een koning wilden vieren, en Hij alleen wist dat Hij zijn dood tegemoet ging. Een ezel, het lastdier bij uitstek.
- staat dicht achter zijn begeleider Jozef: als rijdier van het ouderpaar;
- staat **uit de voerbak te eten**: *“een ezel (kent) de krib van zijn meester”* (Jes.1,3);
- (houten) zadel van de ezel, afgelegd op de grond.

De os

- **kijkt op naar Jezus**: *“Een rund kent zijn eigenaar”* (Jes.1,3)
- staat achter de kribbe, bij Maria.

- (P.s.) Je kent toch het mopje over de jezuïetenorde? Toen Jezus in de kribbe tot bewustzijn kwam, vroeg Hij bij het zien van de os en de ezel: "Oh, is dat 'het Gezelschap van Jezus?'. (Societas)

De locatie

- **een dierenschuilplaats:** "omdat er voor hen geen plaats was in de herberg" (Lc.2,7d). In het steenwoestijnen landschap van **Palestina** zijn grotten natuurlijke schuilplaatsen voor mens en dier. In de **Lage Landen** zoals in de Polders en in de Kempen moet de mens de dieren een handje helpen door een houten of een stenen stalletje op te trekken. Om het armoedige onderdak van de grot te benaderen werd het stalletje als een wat vervallen hutje voorgesteld;
 - **binnen de ruïnes van een pseudo-antiek paleis:** stenen muren, zuilen en een overwelling, enkele gebroken zuilen op de grond: niet alleen als een modieus renaissance- of barokelement, meer als een zinspeling op de koninklijke afstamming van Jezus uit het **huis van David, dat nu 'vervallen'** is;
 - **kolom** (middeleeuwen): waartegen Maria voor de geboorte zou gerust hebben;
 - reliëfs op het gebouw, vaak Oud-Testamentische voorafbeeldingen van de Geboorte;
- 2 verschillende ramen: een **Romaans boogvenster** en een **gotisch glasraam**. Het stilistisch oudere Romaanse raam symboliseert het Oude Testament (het jodendom) terwijl het gotische glasraam het Nieuwe Testament (de christenheid) vertegenwoordigt. De geboorte van Jezus vormt immers de schakel tussen het Oude en het Vernieuwde Verbond van God met Zijn volk. Het Vernieuwde Verbond ontvangt meer licht dankzij (het aanvaarden van) de geboorte van Christus, hét Licht van de wereld.

De graanhalmen in de kribbe en rondom op de vloer: 'Betlehem' betekent in het Hebreeuws: 'Huis van het brood' omwille van de vruchtbaarheid aldaar. Voor de populaire Ludolphus van Saksen († 1378) is de naam van Jezus' geboorteplaats een dankbare allusie op hetgeen Hij van zichzelf gezegd heeft: "Ik ben het levende brood dat uit de hemel is neergedaald" (Joh.6,51) en aldus ook op (de hostie van) de Eucharistie.

De donkere hemel: 's nachts (Lc.2,8)